

В. В. ПІЦИКЕВИЧ

ВПЛИВ ЛІЦЕНЗІЇ НА ВНУТРІШНІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто дискусійне питання щодо впливу ліцензування, зокрема ліцензії на внутрішні ознаки суб'єктів господарювання (їхню адміністративну правосдатність, адміністративну дієздатність, адміністративну правосуб'єктність, адміністративно-правовий статус). Визначено момент (дату) створення суб'єкта господарювання і набуття ним адміністративної правосдатності та дієздатності.

Ключові слова: ліцензія, адміністративна правосдатність, адміністративна дієздатність, адміністративна правосуб'єктність, адміністративно-правовий статус.

Рассмотрен дискуссионный вопрос относительно влияния лицензирования, в частности лицензии на внутренние признаки (возможности) субъектов хозяйствования (их административную правоспособность, административную дееспособность, административную правосубъектность, административно-правовой статус). Определен момент (дата) создания субъекта хозяйствования и обретения им административной правоспособности и дееспособности.

Ключевые слова: лицензия, административная правоспособность, административная дееспособность, административная правосубъектность, административно-правовой статус.

In the article a disputable issue concerning influence of licensing, in particular licenses to the internal signs (possibilities) of business entities (their administrative legal capacity, administrative capability, legal personality, administrative and legal status) is examined and decided. Analysis the moment (date) of business entity incorporation and acquisition by it of administrative legal capacity and capability is determined.

Key words: license, administrative legal capacity, administrative capability, legal personality, administrative and legal status.

Відповідно до ст. 42 Конституції України «кожний має право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом». Тому підприємці мають право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку діяльність, яка не суперечить чинному законодавству. Але слід зауважити, що свобода підприємницької діяльності зовсім не означає «вседозволеність». Така діяльність піддається регулюванню державою в рамках чинного законодавства¹.

Отже, свобода підприємництва не є абсолютною. Держава, зокрема, забороняє особам до моменту отримання ними ліцензії здійснювати певний вид господарської діяльності, що ліцензується. Саме ліцензія, як невід'ємна частина ліцензування, є спеціальним дозволом, який надає право суб'єктам господарювання на заняття певним видом господарської діяльності, що відповідно до законодавства підлягає обмеженню.

Вплив ліцензії на внутрішні ознаки суб'єктів господарювання відображено у наукових працях А. Б. Агапова, Е. Е. Бекірової, Т. М. Ганділова, Ж. І. Іонової, І. Д. Пастуха, С. Г. Стеценка, К. Ю. Тотьєва, Р. Б. Шишки, А. І. Шпомер та ін. Однак серед науковців відсутня єдина точка зору щодо впливу ліцензії на внутрішні ознаки суб'єктів господарювання, відповідне питання залишається дискусійним.

Прикінцеві положення Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої

політики» вносять зміни до ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», відповідно до яких національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам, зокрема у сфері ліцензування².

Ліцензування та окремо ліцензія є одним із ефективних інструментів (способів) захисту прав людини, оскільки необхідність отримання ліцензії на здійснення певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню (ліцензованої діяльності) сприяє забезпеченню захисту прав, законних інтересів, життя та здоров'я громадян, захисту навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави. Проте за таких умов права суб'єктів господарювання на здійснення ліцензованої діяльності підлягають обмеженню.

Обмеження прав суб'єкта господарювання (юридичної особи та/або фізичної особи – підприємця) при його бажанні здійснювати певний вид господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, відбувається відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». Крім того, у ч. 3 ст. 91 Цивільного кодексу України вказано, що юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії)³.

Ліцензія є єдиним документом дозвільного характеру, який дає право суб'єкту господарювання на заняття певним видом господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню. Однак який вплив ліцензії на правоздатність, дієздатність, правосуб'єктність та правовий статус суб'єкта господарювання?

На думку А. Б. Агапова, повною мірою правоздатність юридичної особи – комерційної організації та фізичної особи – підприємця виникає в момент отримання ліцензії, її виникненню передують відносини здобувача ліцензії з державними або муніципальними органами ліцензування, врегульовані нормами адміністративного права.

На думку Ж. І. Іонові, отримання ліцензії приводить до виникнення спеціальної правоздатності. Р. Б. Шишка вважає, що з моменту отримання ліцензії на передбачений законом та вказаний в установчих документах вид діяльності у суб'єкта господарювання виникає відповідний елемент спеціальної правосуб'єктності⁴.

А. І. Шпомер вказує, що правоздатність суб'єктів господарювання, які здійснюють ліцензований вид діяльності, пов'язана з наявністю у них ліцензії. Лише за наявності ліцензії господарюючі суб'єкти мають право займатись діяльністю, щодо якої передбачено ліцензування⁵.

На думку І. Д. Пастуха, особа для здійснення діяльності у сфері дії загальної заборони при загальному дозволі, отримавши ліцензію, легітиміє у встановленому порядку вже наявну правоздатність, тобто отримує державне підтвердження свого входження в господарський обіг⁶.

К. Ю. Тот'єв акцентує увагу на тому, що у більшості випадків ліцензія необхідна суб'єкту підприємницької діяльності не для того, щоб звужити сферу своєї діяльності, а навпаки – для того, щоб її розширити. У цьому сенсі набута після отримання ліцензії правоздатність є не спеціальною, а додатковою⁷.

Т. М. Ганділов зазначає, що отримання ліцензії не потрібно жорстко прив'язувати до розміру правоздатності. Оскільки ліцензія – це лише дозвіл на здійснення конкретного виду господарської діяльності. Якщо акціонерне товариство, наділе-

не загальною правоздатністю на виробництво товару, додатково набуває ліцензію ще на туристичну діяльність, це не повинно вплинути на обсяг його правоздатності, оскільки туризм у такому разі є додатковою діяльністю для товариства, і отримання на нього ліцензії зовсім не трансформує загальну правоздатність акціонерного товариства в спеціальну⁸.

Е. Е. Бекірова вказує, що ліцензування впливає не на правоздатність, а на правовий статус суб'єкта господарювання, його права та обов'язки у сфері здійснення ліцензованого виду господарської діяльності⁹.

С. Г. Стеценко звертає увагу на те, що отримання ліцензії приводить до зміни як адміністративної правосуб'єктності, так і адміністративно-правового статусу¹⁰.

Отже, дискусійним залишається питання впливу ліцензії на внутрішні ознаки суб'єктів господарювання (їхню адміністративну правоздатність, адміністративну дієздатність, адміністративну правосуб'єктність, адміністративно-правовий статус).

Одні вчені пов'язують вплив ліцензування, зокрема ліцензії на правоздатність особи. Так, А. Б. Агапов, А. І. Шпомер, Ж. І. Іонова, К. Ю. Тот'єв вважають, що отримання ліцензії суб'єктом господарювання призводить до виникнення у них повною мірою правоздатності, спеціальної правоздатності, додаткової правоздатності. Протилежної точки зору дотримується Т. М. Ганділов та Е. Е. Бекірова, які вказують, що отримання ліцензії не впливає на правоздатність особи, її розмір. При цьому, на думку І. Д. Пастуха, ліцензія легітимізує правоздатність суб'єкта господарювання.

Інші науковці пов'язують вплив ліцензування, зокрема ліцензії, на правосуб'єктність, правовий статус особи. Так, С. Г. Стеценко вважає, що отримання ліцензії суб'єктом господарювання приводить до зміни адміністративної правосуб'єктності та адміністративно-правового статусу. При цьому Р. Б. Шишка пов'язує вплив ліцензії на правосуб'єктність, тоді як Е. Е. Бекірова – на правовий статус суб'єкта господарювання.

Яка ж із точок зору науковців є найбільш обґрунтованою? Для надання відповіді на це запитання слід дослідити момент (дату) створення суб'єкта господарювання і заглибитися в основи теорії держави і права.

Відповідно до ч. 2 ст. 25 Цивільного кодексу України цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження¹¹. Це означає, що з моменту народження фізична особа має у тому числі право на набуття права здійснювати підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом.

Право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Це означає, що фізична особа набуває право реалізувати своє право на здійснення підприємницької діяльності, набувши повної цивільної дієздатності. За загальним правилом, фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з досягненням вісімнадцяти років (повноліття). При цьому відповідно до ч. 2 ст. 50 Цивільного кодексу України фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом¹².

Отже, фізична особа, навіть набувши правоздатність та дієздатність, не зможе почати здійснювати підприємницьку діяльність, оскільки не набула статусу фізичної особи – підприємця. Тобто з моменту набуття фізичною особою статусу фізичної особи – підприємця в державі з'являється нова одиниця, нова структура, новий суб'єкт права – фізична особа – підприємець.

У ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» вказано, що державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру¹³. Згідно з ч. 4 ст. 25 та ч. 2. ст. 43 вищевказаного Закону дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця є датою державної реєстрації відповідно юридичної особи або фізичної особи – підприємця. Отже, суб'єкт господарювання (юридична особа та/або фізична особа – підприємець) вважається створеним з моменту (дати) внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації суб'єкта господарювання.

Відповідно до ч. 1 ст. 51 Цивільного кодексу України до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин¹⁴. З частини 4 ст. 91 Цивільного кодексу України випливає, що правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. При цьому дієздатність юридичних осіб виникає одночасно з правоздатністю.

Отже, моментом (датою) виникнення правоздатності та дієздатності (адміністративної правоздатності та адміністративної дієздатності) у суб'єкта господарювання є дата його створення, тобто дата офіційної державної реєстрації.

Адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта адміністративного права мати права та обов'язки¹⁵. П. М. Рабінович розглядає правоздатність як закріплену в законодавстві та забезпечувану державою можливість суб'єкта мати юридичні права і нести юридичні обов'язки. Отже, це начебто «право на права» (юридичні)¹⁶.

Отже, з моменту створення суб'єкт господарювання набуває загальну (універсальну) правоздатність, яка виникає відразу і в повному обсязі, а отримання ліцензії суб'єктом господарювання жодним чином не модифікує правоздатність особи, оскільки правоздатність не підлягає розширенню чи доповненню. Правоздатність (адміністративна правоздатність) – це необхідна загальна передумова виникнення конкретних суб'єктивних прав і обов'язків. Виникнення правоздатності (адміністративної правоздатності) у суб'єкта господарювання надає останньому лише право на набуття прав та обов'язків (абстрактну можливість бути носієм прав та обов'язків, у тому числі у сфері ліцензування), але в жодному разі на їх реалізацію, зокрема здійснювати ліцензовану діяльність. У зв'язку з цим не можна погодитись із думками тих вчених, які вважають, що отримання ліцензії суб'єктом господарювання впливає на його правоздатність (адміністративну правоздатність).

Адміністративна дієздатність – це здатність суб'єкта практично реалізувати своїми діями у правовідносинах свою адміністративну правоздатність, свої юридичні обов'язки і права¹⁷. П. М. Рабінович розглядає дієздатність як закріплену в законодавстві і забезпечену державою можливість суб'єкта здійснювати свої юридичні права і виконувати обов'язки особистими діями¹⁸.

Отже, ліцензія впливає саме на дієздатність (адміністративну дієздатність)

суб'єктів господарювання, оскільки отримання ліцензії надає право суб'єкту господарювання реалізувати своє право на здійснення ліцензованої діяльності/ліцензованого виду діяльності. Після отримання ліцензії у суб'єкта господарювання виникає додаткова дієздатність, посилена дієздатність, тобто виникає можливість здійснення окремого виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню.

Адміністративна правосуб'єктність – це здатність суб'єкта мати й реалізувати права та виконувати обов'язки, що містяться в нормах адміністративного права. Адміністративна правосуб'єктність складається з двох частин адміністративної правоздатності та адміністративної дієздатності¹⁹.

Враховуючи те, що складовою частиною адміністративної правосуб'єктності є адміністративна дієздатність, яка виникає у суб'єкта господарювання у сфері здійснення окремого виду ліцензованої діяльності з моменту отримання ліцензії, то, відповідно, обґрунтованою є позиція тих науковців, які зазначають вплив ліцензії на правосуб'єктність.

Адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністративно-правового статусу лежить адміністративна правосуб'єктність²⁰. П. М. Рабінювич розглядає правовий статус особи як комплекс її суб'єктивних прав та юридичних обов'язків²¹.

Отже, не можна не погодитись із думкою тих учених, які вказують і на вплив ліцензії на адміністративно-правовий статус. Останній змінюватиметься у зв'язку із отриманням суб'єктом господарювання ліцензії, оскільки адміністративна правосуб'єктність, яка лежить в основі адміністративно-правового статусу, змінюється (модифікується) у зв'язку із отриманням суб'єктом господарювання ліцензії, що автоматично веде до модифікації (зміни) адміністративно-правового статусу особи.

З вищезазначеного випливає, що, незважаючи на закріплення Цивільним кодексом України загальної (універсальної) правоздатності суб'єктів господарювання, останні все ж таки не можуть (не мають права) здійснювати ліцензовану діяльність до моменту одержання спеціального дозволу (ліцензії) на право провадження певного виду господарської діяльності.

З моменту створення суб'єкта господарювання, а саме з моменту (дати) внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації суб'єкта господарювання останній набуває правоздатність та дієздатність (адміністративну правоздатність та дієздатність). Реалізувати надане державою право здійснювати ліцензований вид діяльності суб'єкт господарювання зможе лише за умови набуття адміністративної дієздатності у сфері ліцензування, яка виникає після одержання ним ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності.

Отже, ліцензування, зокрема ліцензія, впливає на адміністративну дієздатність, адміністративну правосуб'єктність, адміністративно-правовий статус, але в жодному разі не впливає на правоздатність (адміністративну правоздатність) суб'єкта господарювання, оскільки така виникає в повному обсязі з моменту створення суб'єкта господарювання та не підлягає розширенню чи доповненню.

1. *Науково-практичний коментар Господарського кодексу України* / [Г.Л. Знаменський, Д.Х. Липницький, В.К. Мамутов та ін.]; За ред. В.К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 81. 2. *Закон України* «Про засади внутрішньої і зовнішньої

політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – Ст. 1840. **3.** *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV* // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461. **4.** *Бекирова Э.Э.* Правоотношения в сфере лицензирования определенных видов хозяйственной деятельности // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 12. – С. 89. **5.** *Шпомер А.І.* Поняття, ознаки та функції ліцензування певних видів господарської діяльності в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 12. – С. 78. **6.** *Пастух І.Д.* Про юридичну природу ліцензування господарської діяльності // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 9. – С. 84. **7.** *Тотьев К.Ю.* Лицензирование по новым правилам: необходимость и перспективы реформ // Хозяйство и право. – 2001. – № 12. – С. 7. **8.** *Гандилов Т.М.* Правовые проблемы регистрации и лицензирования предпринимательской деятельности // Юрист. – 2001. – № 3. – С. 12-13. **9.** *Бекирова Э.Э.* Цит. работа. – С. 90. **10.** *Стеценко С.Г.* Адміністративне право України : Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2008. – С. 91. **11.** *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV* // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461. **12.** *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV* // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461. **13.** *Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 року № 755-IV* // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – Ст. 1172. **14.** *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV* // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461. **15.** *Стеценко С.Г.* Цит. праця. – С. 89. **16.** *Рабінович П.М.* Основы загалной теории права та держави : Навчальний посібник. – Тернопіль: Лілея, 2002. – С. 82. **17.** *Адміністративне право* / [Остапенко О.І., Кісіль З.Р., Ковалів М.В., Кісіль Р.В.]. – К.: Правова єдність, 2008. – С. 43. **18.** *Рабінович П.М.* Цит. робота. – С. 83. **19.** *Стеценко С.Г.* Цит. праця. – С. 89. **20.** *Стеценко С.Г.* Цит. праця. – С. 90. **21.** *Рабінович П.М.* Цит. праця. – С. 84.